

συνέττατε δὲ τότε ὁ ἐνθουσιασμός. Ἀλλὰ καὶ ἀνκλιθέντες ἐμουσικευόμεθα, ἕως οὗ καθεσθέντος τοῦ ὕπνου ἐπὶ τὰ βλέφαρα ἡμῶν, αἱ φωναὶ ἐγένοντο μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀσθενέστεραι καὶ ἐπὶ τέλους ἐξέπνευσαν.

Ὅποια ἄρα ὄνειρα ἐπεσκέφθησαν ἡμᾶς ἀγνοῶ. Ἐνθυμοῦμαι μόνον ὅτι μόλις ἀφυπνίσθημεν, καὶ ἄγγελος μελανοπτέρυξ, ἐλθὼν μετὰ σπουδῆς, ἐκόμισε τὴν τρομερὰν ἀγγελίαν ὅτι ἐφρονεύθη ὁ Καραϊσκάκης. Ἡμεῖς ὅμως, τοσαύτην πεποιθήσιν εἶχομεν ὅτι ὁ περὶ τὰς Ἀθήνας στρατάρχης ἦν τὸ τελευταῖον ὄργανον τῆς Θεῆας Προνοίας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ὥστε ἐδισταζόμεν νὰ πιστεύσωμεν τὴν ἀπαισίαν εἰδήσιν. Ἀλλ' ὅτε καταβαίνοντες δρομαῖοι πρὸς τὸ χωρίον εἶδομεν σεσωρευμένους καὶ δακρύνοντας πληρεξουσίους καὶ λαὸν, ἐξέλιπε πᾶς δισταγμός. Καὶ ὅτε ἐξεγερθέντες τὴν ἐπιούσαν συνῆρῆσαμεν οἱ μὲν εἰς τοῦ προέδρου τῆς Συνελεύσεως, οἱ δὲ εἰς τοῦ στρατάρχου τῆς Πελοποννήσου ζητοῦντες παρηγορίαν, ἢ ἀλλοίωσιν τῶν προσώπων ἐμπαύρουσι ὅτι πάντες διῆλθον τὴν νύκτα ἀγρυπνοῦντες καὶ ὀδυνώμενοι. Οὐδεὶς ἦνοιγε τὰ χεῖλη, οὐδεὶς εὗρισκε λόγους ἵνα ἐρμηνεύσῃ τὸ ἄλγος τῆς καρδίας αὐτοῦ, οὐδεὶς εἶχεν ἰδέαν τί ἔπρεπε νὰ γίνῃ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ μεγάλου στρατηγοῦ. Ἡ σιωπὴ ἦτο βαθυτάτη καὶ πένθιμος ὅτε ὁ Κολοκοτρώνης, λύσας πρῶτος αὐτὴν εἶπεν· «Ὁ χαμός, ἀδελφια, εἶναι μεγάλος· ὁ Θεὸς ὅμως εἶναι μεγαλήτερος.»

Καὶ μετ' ὀλίγον κατεβαίνομεν ἀθρόοι πρὸς τὴν ἀπέναντι τοῦ Πόρου παραλίαν, ἵνα παρασταθῶμεν εἰς τὴν κηδεῖαν τὴν παρασκευασθεῖσαν κατ' ἐντολὴν τῆς Συνελεύσεως ὑπὸ τῆς Ἀντικυβερνητικῆς Ἐπιτροπῆς, καὶ καταβαίνοντες ἐπιούμεθα λόγον, ὡς οἱ περὶ τὴν κλίνην τοῦ Περικλέους, τῆς ἀρετῆς καὶ τῆς δυνάμεως τοῦ πεσόντος, καὶ ἀναμετροῦμεν τὸ πλῆθος τῶν τροπαίων. Ἐνθυμηθῆτι, ἔλεγεν οὗτος, ὅτι μόλις διακοσίους στρατιώτας ἔχων ὅτε ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῆς Στερεᾶς, καθήρτισεν ἐντὸς ὀλίγου πολυάριθμον στρατιάν. Ἥμην παρῶν, ἔλεγεν ἕτερος, ἐν Ἐλευσίνι, ὅτε μαθόντες οἱ στρατιῶται τὴν ἔλευσιν τοῦ Κιουταχῆ, ἤρρισαν νὰ λειποτακτῶσι, καὶ παρεκίνουν καὶ αὐτὸν νὰ φύγῃ· οὗτος ὅμως ἀγανακτήσας, «Υπάγετε ὅπου θέλετε, ἀνέκραξεν, ὁ Καραϊσκάκης δὲν ἀφίνει τὴν θέσιν του. Καὶ ὅταν σᾶς ἐρωτήσουν τί ἐκάματε τὸν ἀρχηγόν σας, μὴ δυσκολευθῆτε ν' ἀποκριθῆτε ὅτι τὸν παρεδόσαμεν εἰς τὸν ἐχθρὸν, διότι δὲν συγκατένευσε νὰ λειποτακτῆσῃ.» Ἔτερος δὲ πάλιν ἐξίμνει τὴν τάξιν καὶ τὴν πειθαρχίαν, ἢ ἠγωνίζετο νὰ διατηρήσῃ εἰς τὸ κατὰ τὴν Ἀττικὴν στρατόπεδον, λέγων συνεχῶς πρὸς τοὺς περὶ αὐτόν· «Ἐὰν φερώμεθα πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν χωρίων χειρότερα καὶ τοῦ ἐχθροῦ, πῶς θέλετε νὰ λάβωσι τὰ ὄπλα;» Ἄλλοι ἐξίστό-

ρουσαν τὴν περὶ Ἀράχωβαν ἐνδοξὸν μάχην καὶ τὸ ἀνεγερθὲν τρόπαιον τῶν Ἑλλήνων, ἄλλοι τὴν τῶν Σαλώνων καὶ τοῦ Δυστόμου, καὶ ἄλλοι τὸ ἐπίμονον καὶ στρατηγικόν, πρὸς τούτους δὲ καὶ τὴν ἐπιείκειαν καὶ τὴν πραότητα τοῦ ἀνδρός, ὃς ἐν πράγμασι πολλοῖς καὶ μεγάλας ἀπεχθείαις, ταῖς μετὰ Σουλιωτῶν ἰδίως, ἐτήρησε.

Καὶ τοιαῦτα μνημόσυνα ἐπαναλαμβάνοντες ἐψυχαγωγούμεθα ἕως οὗ ἤλθομεν εἰς τὴν παραλίαν, ὅπου ἱερεῖς καὶ ἀρχιερεῖς ἐψάλλον τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν. Καὶ ὅτε ὁ ῥήτωρ τοῦ ἀγῶνος ἀναβάς χλοερὸν γήλοπον παρέστησε τὸ μέγεθος τῆς ἀπωλείας, ὅτε ἀνέμνησε πρὸς ἡμᾶς ὅτι «ἀπὸ τὰς κορυφᾶς τοῦ Μακρυνόρους καὶ τὰ παράλια τῆς Ἀκαρνανίας ἕως εἰς τὰ πέριξ τῆς Ἀττικῆς, φῶς ἐλευθερίας καὶ δόξης ἐχύθη εἰς τὴν χώραν ταύτην, δούλην καὶ σκοτεινὴν οὖσαν, διὰ μόνης τῆς ἰσχυρᾶς τοῦ Καραϊσκάκη δεξιᾶς», φωνὴ γοερὰ, φωνὴ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν ἀντηχήσασα κατὰ τὴν τροϊζηνίαν ἀκτὴν, συνανεμίγη μετὰ τῶν ὀδυρμῶν τῶν ἀπέναντι κατοίκων τοῦ Πόρου, καὶ οὐδεὶς συγκατένευε νὰ παρηγορηθῇ, προαισθανόμενος ἴσως τὴν προσεχῆ κατὰ τὸ Φάληρον συμφορὰν.¹

Η ΝΟΗΣΙΣ ΤΩΝ ΖΩΩΝ

Ἀναντιρρήτως ὁ ἄνθρωπος εἶνε τὸ ὑπέρτατον τῶν ζώων ἅτε ἀποτελῶν τὸ ἔσχατον καὶ ὕψιστον τῆς ὀργανικῆς ζωῆς σημεῖον ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. Ἀλλ' εἶνε ἀδύνατον ἐν τῇ φυσικῇ κλίμακι νὰ εὔρη τις τηλικαύτην μεταξὺ δύο ὄντων διαφορὰν, ὅσην μεταξὺ τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῶν ἀλόγων ζώων ἀφ' ἑτέρου. Τὰ μεταχειρίζεται ὁ ἄνθρωπος τὰ ζῶα ὡς χρήσιμα εἰς τὸν βίον του ἢ τὰ καταδιώκει ὡς βλαβερὰ, τὰ κατατάσσει εἰς τάξεις ἐπιστημονικὰς ἵνα εὐχερέστερον μελετήσῃ ἐπ' αὐτῶν καὶ διδῆτὴ τὸν ὀργανισμόν αὐτῶν, ἐνίοτε δὲ προσελκύεται πρὸς αὐτὰ διὰ συμπαιθείας, ἢ γενεῖν ἢ ἐπὶ πολὺν χρόνον μετ' αὐτῶν συμβιώσας. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ὑπάρχει μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τῶν ζώων συνεννόησεως τρόπος, ἐγένετο χρεια νὰ εὔρη ὁ ἄνθρωπος τὸ μέσον ἵνα συγκοινωνῇ πρὸς τὰ ὄντα τὰ ὑποδέστερα. Ἀλλ' εἰς τοῦτο ὀλίγον προσέσχον τὸν νοῦν οἱ ζωολογοῦντες· διότι οὗτοι φροντίζουσι μᾶλλον περὶ τοῦ κρανίου τοῦ ἐλέφαντος ἢ τῶν πτερυγῶν τοῦ πτηνοῦ ἢ τῆς σπονδυλικῆς στήλης τῶν ἰχθύων παρὰ περὶ τῆς νοήσεως καὶ τῶν στοιχειωδῶν ὅλων συναισθημάτων τοῦ ἀλόγου ζώου. Καὶ ὅμως εἶνε ταῦτα πολὺ ἱκανώτερα ἢ ὅσον κοινῶς νομίζεται εἰς τὸ νὰ κατανοήσῃ τὴν ἀνθρωπίνην φωνήν. Οἱ Ἰνδοὶ ὀμιλοῦσι πρὸς τοὺς ἐλέφαντας καὶ οἱ ἐλέφαντες ἐννοοῦσι τοὺς Ἰνδοὺς, δι' ὠρισμένην δὲ φωνῶν διευσθύνουσι τὰς καμήλους οἱ Ἀραβες. Ὁ συγγαφεὺς τῆς μελέτης, ἐξ ἧς ἠντλήθησαν τὰ ὀλίγα ταῦτα, διηγεί-

1. Ἰστορίαι καὶ ἀναμνήσεις, τοῦ Ν. Δαρβίνου.

ται ὅτι οἱ συνοδοιπόροι του ἐν τῇ ἐρήμῳ ἤρεσκοντο ἀκούοντες τὰς ὑπὸ τῶν ἀγωγιατῶν γινόμενας εἰς τὰς καμήλους των παρατηρήσεις. Ἐπειδὴ δὲ τοῦτο ἐξηκολούθει γινόμενον ἐπὶ τινὰ χρόνον, τὰ ζῶα ἐπὶ τέλους κατενόουν πολλὰς βραχείας παραινέσεις. «Ἀπό τίνος χρόνου, προσθέτει, βλέπων εἰς τὸ Βαρνούμειον μουσεῖον ἱπποπόταμόν τινα κατηγῆ καὶ μελαγχολικόν, ἀπεφάσισα νὰ τῷ ἀποτείνω λέξεις τινὰς ἀγγλιστί· ἀλλ' αὐτὸς δὲν κατεδέχθη νὰ ὑψώσῃ τοὺς ὀφθαλμούς. Ἐπορεύθη ἐπειτα εἰς τὸ ἀντίθετον μέρος τοῦ κλωβοῦ καὶ φωνάζω ἀραβιστί: «σὲ γνωρίζω, ἔρχομαι πρὸς με.» Ἀμέσως τὸ παχύδερμον ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν καὶ προσελθὼν ἀκούθησε βραῆως ἐπὶ τῶν σιδηρῶν κιγκλίδων τοῦ κλωβοῦ καὶ μετὰ χαρᾶς μὲ παρετήρει τύπτοντα αὐτὸ φιλικῶς διὰ τῆς χειρός.»

Πολλὴν ἐμποιεῖ αἴσθησιν ἢ ἀπερίγραπτος ἐντύπωσις ἢ διαφανομένη ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ κυνὸς τοῦ καταννοῦντος μὲν τί τῷ λέγουσιν μὴ δυναμένου δὲ νὰ ἀποκριθῆ· λέγεται κοινῶς ὅτι τὸ ζῶον δὲν δύναται νὰ ὑπομείνῃ τὸ σταθερὸν βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ ἰδέα αὕτη εἶνε καθαρὰ δεισιδαιμονία. Ὁ εὐφῆς κύων ἢ ὁ ἵππος ὄχι μόνον ὑπομένουσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιζητοῦσι τὸ βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου. Τῶν ἀγρίων μόνον θηρίων τὸ βλέμμα εἶνε ἐκ φυσικῆς συνηθείας ἀεικίνητον, ἀλλὰ τοιοῦτον εἶνε καὶ τῶν ἀγρίων ἀνθρώπων τὸ βλέμμα. Οἱ αἴλουροι, τὰ πτηνὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ζῶα ἐπιζητοῦσι τὸ φιλικὸν βλέμμα τοῦ ἀνθρώπου, δὲν τὸ ἀποφεύγουσι. Πιθανὸν τίγρις νὰ φοβήθῃ τὸ ἀνθρώπινον βλέμμα, ἀλλ' ὑποθέτω ὅτι τοῦτο προῆλθε μᾶλλον ἐκ τῆς ἐκπλήξεως τῆς ἐπελθούσης εἰς τὸ θηρίον ἕνεκα τῆς παρουσίας τοῦ ἀνθρώπου μᾶλλον, ἀήθους ὄντος εἰς αὐτὸ, ἢ ἐκ φόβου ἕνεκα μόνου τοῦ βλέμματός.

Ὀλίγοι ἠξέουρουν ὁποῖαν ἐντύπωσιν ἐμποιοῦσι καὶ ἐπὶ τοῦ ἀγριωτάτου κυνὸς οἱ ἡμεροὶ τοῦ ἀνθρώπου λόγοι. Διακεκριμένος ἀγγλος ποιητὴς μοὶ διηγήθη ὅτι ὅτε ποτὲ περιδιάβαζε μετὰ τίνος ἱερέως διήλθε πρὸ τοῦ οἰκίσκου φοβροῦ μολοσσῶ, ὃν ἡ ἄλυσις εἶχε καταντήσει σχεδὸν μανιῶδη. Ὁ κύων ἅμα εἶδε τοὺς δύο συνοδοιπόρους ὠρμησε κατ' αὐτῶν. Ἡ ἄλυσις δὲν παρῆγεν ἱκανὴν ἐγγύησιν καὶ ὁ ποιητὴς ἦτο ἕτοιμος νὰ τὰ μαζεύσῃ, ὅτε ὁ ἱερεὺς λαμβάνων αὐτὸν ἀπὸ τῆς χειρός, τῷ εἶπεν·

— Ἀρσέ με, θὰ ἴδῃς πῶς θὰ τὸν ἡσυχάσω.

Καὶ ταῦτα εἰπὼν ὁ ἱερεὺς ἐπροχώρησε κατ' εὐθείαν πρὸς τὸν κύνα, ὅστις ἴστατο ὄρθιος καὶ στηριζόμενος μόνον ἐπὶ τῶν ὀπισθίων ποδῶν. Ἐχάσατο τὸ στόμα του καὶ ἐσπινθηροβόλουν οἱ ὀφθαλμοὶ του. Ὁ ἱερεὺς ὑψῶν τὴν χεῖρα εἶπε μετὰ πραότητος πρὸς αὐτόν.

— Ἐχεις ἄδικον, ἠπατήθης· εἴσελθε εἰς τὸν οἰκίσκον σου.

Ὁ κύων κατεβίβασε τοὺς ἐμπροσθίους πόδας, ἀλλ' ἐξηκολούθει νὰ γαυγίζῃ· ὁ ἱερεὺς ἐπανέλαβε τὰ λόγια ἐκείνα, προχωρῶν ἐφ' ὅσον ἀπεμακρύνετο ὁ κύων. Ἐξηκολούθει δὲ νὰ ἐπιπλήττῃ τὸν κύνα ὡς θὰ ἐπιπλήττεν ἄνθρωπον, ἕως οὗ εἰσήλθεν ὁ κύων εἰς τὸν οἰκίσκον του, ὅπου καὶ κατεκλίθη.

Ὁ Brehm διηγεῖται περίεργόν τι περὶ τίνος πιθήκου ἐκ τοῦ εἶδους τῶν Σιμπανζέων τοῦ ζοολογικοῦ κήπου τοῦ Ἀμβούργου. Ὁ φυσιοδίφης εἶχε σχηματίσει τὴν πεποίθησιν ὅτι τὸ ζῶον κατενόει τὸν ἀνθρώπινον λόγον, ὅσον δύναται νὰ κατανοήσῃ αὐτὸν καὶ ἐν παιδίον δυοῆμισυ ἐτῶν ἡλικίας. Ὅθεν ὅτε ἤρῳθα τὸν πίθηκον· «βλέπει τὰ νησάρια;» οὗτος ἐκύτταζε κύκλῳ εἰς τὸν κήπον, ὅπου ἦσαν διάφορα πτηνὰ καὶ δὲν ἔστυνε τὸ βλέμμα του παρὰ ὅταν ἤθελεν ἀνεύρει τὰ νησάρια. Ὅτε ὁ φυσιοδίφης τῷ ἔλεγε «κάθου» ἐκάθητο. Ὅτε τις τῷ ἔλεγε «εἶσαι κακὸς» ἔκλινε μετὰ θλίψεως τὴν κεφαλὴν. Τάχιστα εἶχεν ἐκμάθει νὰ ἐκδηλώνῃ τὴν ἀγάπην του δι' ἀσπασμῶν καὶ θωπειῶν, ὅπως κάμνουσι τὰ παιδία.

Ὁ Δαρβίνος ἀμφιβάλλει ἀκόμη ἐν τὰ ζῶα ἔχουσι νόησιν.

Περὶ τούτου δὲν δυνάμεθα φυσικὰ νὰ κρίνωμεν παρὰ μόνον ἐκ τῶν πράξεων τῶν ζῶων, ἀλλ' ὁ τρόπος καθ' ὃν ἐξηγοῦμεν τὰς πράξεις ταύτας ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς μεγαλειότητος ἢ μικροτέρας τάσεως ἡμῶν εἰς τὸ νὰ εἰσδύωμεν εἰς τὰ συναισθήματα τῶν ἀλόγων ζῶων. Τὸν στοιχειώδη ὅμως τοῦτον νόμον δὲν θέλει νὰ τὸν δεχθῆ ἢ ἐπιστήμη. Ἀλλὰ τάχα δὲν δύναται ζωηρὰ φαντασία νὰ ὑπερβῆ τὰ ὅρια τοῦ ἀληθοῦς ὅπως καὶ ἐφεκτικῆ ἀπίστια νὰ μὴ τὰ καταφθάσῃ;

Ὁ K. Bayard Taylor εἶνε πεπεισμένος ὅτι ὑπάρχει νόησις, στοιχειώδης τοῦλάχιστον, εἰς τὰ ζῶα. Φέρει δὲ τούτου ἀπόδειξιν ἣν νομίζει ὀριστικὴν, καθ' ὅσον αὕτη μαρτυρεῖ μεταβολὴν ἐνεργείας ἐν τῷ ζῳῷ, μὴ δυναμένην νὰ ἐξηγηθῆ διὰ τοῦ μνημονικοῦ καὶ μόνου. Διηγεῖται δηλαδὴ ὁ K. Taylor ὅτι εἶχεν ἵππον ἡλικίας τεσσαρακονταετῶν ἔτους τοῦλάχιστον. Ἐπὶ τριάκοντα πέντε ἔτη ὁ ἵππος οὗτος ἦτο ἐν ἐνεργείᾳ. Τώρα ἀναπαύεται· σπανίως μόνον τὸν μεταχειρίζονται εἰς ἐλαφροτάτας ἐργασίας. Ἡ νόησις του εἶνε ὑπὲρ ποτε διαυγεστάτη. Ἡξέουρει κάλλιστα ν' ἀποφεύγῃ τοὺς κόπους, ν' ἀντικαθιστᾷ τὰς ἀπολεσθείας δυνάμεις του. Μόνος του ἠξέουρει νὰ ἀνοίξῃ τὸ κιβώτιον καὶ νὰ εὔρῃ τὴν κριθὴν του. Ὁ ἱπποκόμος παρετήρει ἡμέραν τινα διὰ τίνος ὀπῆς τοῦ σταύλου τὸν ἵππον τοῦτον νὰ καταβιβάσῃ ἀπὸ ὑψηλοῦ μέρους διὰ τῶν ὀδόντων ἐξ κιβώτια τεθειμένα τὸ ἐν ἐπὶ τοῦ ἄλλου ἕως οὗ εὔρην ἐκείνου, ἐν ᾧ ἦτο ἡ κριθὴ του. Ἐπειτα ἅμα ἔβλεπέ τινα ἐν τῷ παραθύρῳ τοῦ σταύλου νὰ τὸν παρατηρῆ ἔπαυεν ἀμέσως ἀπὸ

τοῦ νὰ τρώγῃ καὶ ἔστρεψε τὴν κεφαλὴν, ἀπαράλλακτα ὅπως θὰ ἔκαμνεν ὁ ἄνθρωπος ἐπ' αὐτοφώρῳ συλλαμβανόμενος κλέπτης. «Ὁ ἵππος οὗτος, προσθέτει ὁ συγγραφεὺς, εἶχε τὴν συνήθειαν δσάκις τὸν ἐξεύγνουν διὰ τὸν περιπατοῦν νὰ ἀρπάξῃ φιλικῶς τὸν βραχίονά μου, ὃν οὐδέποτε βέβαια ἀπέσυρον, καὶ νὰ συμπτύσῃ τὴν χειρὶδά μου. Ἡμέραν τινὰ—παρήλθον ἔκτοτε δώδεκα ἔτη—ἀρπάσας κατὰ τὴν συνήθειάν του τὸν βραχίονά μου ὀλίγον ἰσχυρότερον διότι ἔτυχε νὰ μὴ ἦνε εἰς τὰ καλά του, με ἐδάγκασε. Τὸ δῆγμα δὲν ἦτο σπουδαῖον, ἀλλὰ μοι ἔκαμνεν ἐντύπωσιν ὁ τρόπος του. Τῷ εἶπον μόνον «μὴ τὸ ξανακάνῃς». Ὁ ἵππος ἐδείξεν εὐθύς ὅτι μετενόησεν, οὐδέποτε δὲ πλέον ἐπανέλαθε τὴν πράξιν ταύτην. Πῶς ἄλλως θὰ ἐξηγηθῇ τοῦτο παρὰ διὰ τῆς ὑποθέσεως ὅτι ἔσχε συνείδησιν τῆς πράξεώς του ὁ ἵππος ;»

Τρεῖς ἐβδομάδας μετὰ τὴν ἔτει 1871 φοβερὰν πυροκαϊάν τοῦ Χικάγου ὁ κ. Taylor εἶδε ψιττακὸν, ὅστις εἰς ἐαυτὸν καὶ μόνον ἐχρεώσται τὴν ἀπὸ τοῦ πυρὸς σωτηρίαν του. Ὁ ψιττακὸς οὗτος ἀνῆκεν εἰς τὴν Κυρίαν Κίρκλανδ καὶ ἦτο ὁ εὐνοούμενος τῆς κόρης τῆς. Ὅτε ἡ Κυρ. Κίρκλανδ εἶδεν ὅτι οὐδεμία ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ σώσῃ τι τῶν ἐν τῇ οἰκίᾳ διότι αὕτη πανταχόθεν κατεκαίετο, ἀπεφάσισε νὰ σώσῃ μόνον δύο προσφιλέστατα πράγματα κρατούσα αὐτὰ διὰ τῆς χειρὸς· τὰ δύο ταῦτα ἦσαν ὁ ψιττακὸς καὶ μία καλαῖά Ἁγία Γραφή. Μετ' ὀλίγον ὅμως εἶδεν ὅτι καὶ τὰ δύο νὰ σωθῶσιν ἦτο ἀδύνατον, ἔπρεπε νὰ ἐκλέξῃ. Ἀφῆκε τὸν ψιττακὸν καὶ λαβοῦσα τὴν Ἁγίαν Γραφὴν ἔσπευδε νὰ φύγῃ. Ἀλλ' αἰφνης ὁ ψιττακὸς ἐγκαταλειφθεὶς ἀφῆκε φωνὴν ἀπελπισίας λέγων «Κύριε, σώσον ἡμᾶς!» Τίς ἠδύνατο καρδίαν ἔχων νὰ μὴ εἰσακούσῃ τῆς δεήσεως τοῦ πτηνοῦ ; ἐθυσιάσθη ἡ Ἁγία Γραφή καὶ ἐσώθη ὁ ψιττακὸς.

Τὸ πτηνὸν τοῦτο ἦτο ἀληθῶς εὐφροέστατον. Ἀπῆντα μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας εἰς τὰς γενομένας εἰς αὐτὸ ἐρωτήσεις. Εἰς τὴν οἰκίαν ἐν ἣ εἶχον τὸν ψιττακὸν τοῦτον ἐσύχναζε καὶ τις ἐξ ἐκείνων τῶν φλύαρων, οἵτινες νομίζουσιν ὅτι ἀμαρτάνουσιν ἐὰν ἀφίσωσι καὶ ἄλλον νὰ ὀμιλήσῃ. Ὁ ψιττακὸς τὸν ἤκουε πάντοτε μετὰ προσοχῆς καὶ οἰοεὶ θαυμάζων. Ἡμέραν τινὰ ἐξεπλάγησαν πάντες ἀκούσαντες τὸ πτηνὸν νὰ λέγῃ ἀπεινόμενον πρὸς τὸν φλύαρον μετὰ τὴν γνωστὴν του εἰρωνικὴν φωνήν «πολὺ ὀμιλεῖς, πολὺ ὀμιλεῖς!» Ὁ φλύαρος δέχοφε πρὸς στιγμὴν τὸν λόγον, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἤρχισε πάλιν τὴν ὀμιλίαν του. Ἀπελπισθεὶς τότε ὁ ψιττακὸς τὸν παρετήρησε μετ' ὀργῆς καὶ ἐξεφώνησεν «ἄ! ὡς νὰ ἤθελε διὰ τοῦ ἐπιφωνήματος τούτου νὰ δηλώσῃ τὴν ὑπερχειρίσασαν ἀδημονίαν του. Ἄν λοιπὸν ὁ μικρὸς ἐνὸς πτηνοῦ ἐγκέφαλος ἔχει τόσῃν δυνάμιν ὥστε νὰ ἐκμανθάνῃ τὰς λέξεις, ἄς τῷ διδά-

σκομεν, διὰ τί νὰ μὴ ὑποθέσωμεν καὶ δυνάμιν τινὰ νοήσεως εἰς τὰ ζῷα ἐκεῖνα, ἅτινα δὲν ἔχουσι τὸ δῶρον τοῦ ἀρθρώνειν τοὺς φθόγγους των ;

Πρωῖαν τινὰ ὁ κ. Taylor εἰσήλθεν εἰς τὴν κενὴν ἀκόμη αἴθουσαν ξενοδοχείου τινοῦ καὶ λαβὼν μίαν ἐφημερίδα ἤρχισε ν' ἀναγινώσκῃ. Αἰφνης ἀκούει φωνὴν λέγουσαν αὐτῷ. «Καλὴ ἡμέρα!» Ἡ φωνὴ ἐπανελήθη. Ὁ κ. Taylor δὲν δίσκρινεν ἄλλο ἐν τῇ αἰθούσῃ παρὰ μαῦρόν τι πτηνὸν ἐντὸς κλωβίου. Ὁ κ. Taylor πλησιάζει πρὸς τὸ κλωβίον καὶ τὸ πτηνὸν τῷ λέγει μετὰ φωνὴν δωδεκαετοῦς παιδίου· «Ἄνοιξέ μου νὰ φύγω!» Ποῖος εἶσαι, ἐρωτᾷ χωρὶς νὰ τὸ θέλῃ ὁ κ. Taylor. «Μικρὸς ψιττακὸς», ἀπήντησε τὸ παράξενον πτηνὸν.

Βεβαίως δὲν δύναται τις ν' ἀποδώσῃ εἰς τὰς μεμονωμένας ταύτας παρατηρήσεις πλείονα τοῦ ὁρόντος σημασίαν. Ἡ ἐπιστήμη πρὸ πάντων δὲν δύναται νὰ βασισθῇ ἐπὶ τεκμηρίων στενῶς συνδεμένας πρὸς αἰσθήματα συμπαθείας πρὸς τὰ ζῷα. Ἀλλὰ δυνάμεθα νὰ ἐρωτήσωμεν εἴνε τάχα ἀδύνατος ἡ ὑπαρξὶς νοήσεως, ὑποδεστέρας πάντοτε τῆς τοῦ ἀνθρώπου, εἰς τὰ ζῷα ; **

ΠΕΡΙ ΟΙΚΟΔΟΜΗΜΑΤΩΝ

πρὸς διατήρησιν τῆς καθαριότητος παρὰ ταῖς πλατείας καὶ τοῖς δημοσίοις τόποις τῶν μεγάλων πόλεων.

Μία τῶν πρώτων φροντίδων ἀγρύπνου καὶ δραστηρίου ἀστυνομίας εἰς τὰς μεγάλας πόλεις, εἶνε καὶ ἡ ἐπιμέλεια περὶ τὴν καθαριότητα τῶν ὁδῶν, τῶν πλατειῶν, τῶν λεωφόρων τῶν περιπάτων καὶ ἄλλων μερῶν. Τὸ κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἥττον δὲ πρόσφορον καὶ τέλειον τῶν οἰκοδομημάτων ἅτινα συντελοῦσι πρὸς τὴν καθαριότητα καὶ ἐπομένως πρὸς τὴν υγιείαν καὶ εὐμάρειαν τῶν κατοίκων καὶ πρὸς τὴν ἠθικὴν αὐτῶν ἀσκήν μεγαλύτεραν ἐπίδρασιν ἢ ὅσον ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνεται.

Εἰς τὰ ἱδρύματα ταῦτα ἀνήκουσιν ἰδίως οἱ δημόσιοι ἀπόπατοι καὶ τὰ οὐρητήρια περὶ ὧν νῦν, ἔχοντες ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τὰς Ἀθήνας κυρίως, πραγματευόμεθα ἐν βραχεί.

Ἐν Ἀθήναις, πόλει διακρινομένη ἄλλως διὰ τὴν καθαριότητα τῶν ὁδῶν αὐτῆς, ἐν συγκρίσει πρὸς ἄλλας πόλεις, τὰ ἱδρύματα ταῦτα εἶνε σχεδὸν ἄγνωστα· ἐπειδὴ δὲ καὶ ὅπου τοιαῦτα ἱδρύθησαν δοκιμῆς χάριν, ἐγένοντο κατὰ τὰ πρῶτα αὐτῶν καὶ ἀτελεῖ σχέδια, διήγειρον τὴν ἀποστροφὴν ἀληθῶς, τανῦν δὲ μολύνουσι τὸν ἀέρα. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν τοὺς τοιοῦτους οἰκίσκους ἐν τῷ σταθμῷ τοῦ σιδηροδρόμου ἔντε ταῖς Ἀθήναις, τῷ Πειραιεῖ καὶ τῷ Φαλήρῳ.

Ἡ πρωτεύουσα πόλις τοῦ βασιλείου ἔφθασεν ἤδη τὸν ἀριθμὸν τῶν 70,000 κατοίκων. Ἐκ τούτου δὲ καὶ αὕτη σημαντικῶς ἐπεξετάθη καὶ ἀπὸ μέρους εἰς μέρος ἀποστάσεις νυξήθησαν.